आगममुक्त्वा समयभेदमाह पुत्रेति यांगर्भवतींकन्यांवृणीतेतत्रसपुत्रोवोढुरेवक्षेत्रजोनतुससेक्तुरात्मजः ॥१६॥ अन्यत्रेतित्रल् अनर्थकः परक्षेत्रेजातःपुत्रोऽमुकसदृशोअमुकसदृशोयमितितदीयत्वेनल क्ष्यते हंतुंगूहितं दृष्टांतंप्रत्यक्षमेवोपगतोज्ञातः दृश्यतेचापिसारूप्यमितिस्मृतेः एवंचाध्यूढोवोढुः पुत्रकाम्याभावेरेतःपतेरेवभवतीत्युक्तं ॥१७॥१८॥ शुक्रक्षेत्रयोरन्यतरदपियत्रपुत्रत्वेप्रमाणंन लक्ष्यंभवतिसकृतकःपुत्रःकीदृशइत्यर्थः ॥१९॥ २०॥ तस्यपोषयितुःपुत्रः सतद्वर्णःपोषयितृवर्णः ॥२१॥ कथंकेनप्रकारेणकस्यवायमितिज्ञातव्यंकथंवास्यसंस्कारःप्रयोक्तव्यइतिप्रश्नः ॥२२॥ सस्वा

पुत्रकामोहिपुत्रार्थेयांवृणीतेविशांपते ॥ क्षेत्रजंतुप्रमाणंस्यान्नवैतत्रात्मजःसुतः ॥१६॥ अन्यत्रक्षेत्रजःपुत्रोलक्ष्यतेभरतर्षभ ॥ नह्यात्माशक्यतेहंतुंदृष्टांतोपगतोह्यसौ ॥१७॥ क्वचिच्चकृतकःपुत्रःसंग्रहादेवलक्ष्यते ॥ नतत्ररेतःक्षेत्रंवायत्रलक्ष्येतभारत ॥१८॥ युधिष्ठिरउवाच कीदृशःकृतकःपुत्रःसंग्रहादेवलक्ष्यते ॥ शुक्रंक्षेत्रंप्रमाणंवायत्रलक्ष्यंनभारत ॥१९॥ भीष्मउवाच मातापितृभ्यांयस्त्यक्तःपथियस्तंप्रकल्पयेत् ॥ नचास्यमातापितरौज्ञायेतांसहिकृत्रिमः ॥२०॥ अस्वामिकस्यस्वामित्वंयस्मिन्संप्रतिलक्ष्यते ॥ योवर्णःपोषयेत्तंचतद्वर्णस्तस्यजायते ॥२१॥ युधिष्ठिरउवाच कथमस्यप्रयोक्तव्यःसंस्कारःकस्यवाकथं ॥ देयाकन्याकथंचेतितन्मेब्रूहिपितामह ॥२२॥ भीष्मउवाच आत्मवत्तस्यकुर्वीतसंस्कारंस्वामिवत्तथा ॥ त्यक्तोमातापितृभ्यांयःसवर्णंप्रतिपद्यते ॥२३॥ तद्गोत्रबंधुजंतस्यकुर्यात्संस्कारमच्युत ॥ अथदेयातुकन्यास्यात्तद्वर्णस्ययुधिष्ठिर ॥२४॥ संस्कर्तुंवर्णगोत्रंचमातृवर्णविनिश्चये ॥ कानीनाध्यूढजौवापिविज्ञेयौपुत्रकिल्बिषौ ॥२५॥ तावपिस्वाविवसुतौसंस्कार्याविति निश्चयः ॥ क्षेत्रजोवाप्यपसदोयेध्यूढास्तेषुचाप्युत ॥२६॥ आत्मवद्वैप्रयुंजीरन्संस्कारान्ब्राम्हणादयः ॥ धर्मशास्त्रेषुवर्णानांनिश्चयोयंप्रदृश्यते ॥२७॥ एतत्तेसर्वमाख्यातंकिंभूयःश्रोतुमिच्छसि ॥२८॥ इतिश्रीमहाभा॰ अनुशा॰ आनुशास॰ दानधर्मेविवाहधर्मेपुत्रप्रतिनिधिकथनेएकोनपंचाशत्तमोऽध्यायः ॥४९॥ युधिष्ठिरउवाच दर्शनेकीदृशःस्नेहःसंवासेचपितामह ॥ महाभाग्यंगवांचैवतन्मेव्याख्यातुमर्हसि ॥१॥

मिवद्वर्णंप्रतिपद्यते अतःस्वामीतस्यात्मवत्संस्कारंकरोति ॥२३॥ ननुअन्यवर्णत्वशंकायांकथमेतत्स्यादित्याशंक्याह तदिति अन्यवर्णत्वनिश्चयेतद्गोत्रवर्णजेषुगोत्रादियोग्यमेवतस्यसंस्कारंस्वामीकुर्यात् अनिश्चयेतुयेनसंस्कृतस्तस्यैववर्णोगोत्रंचसंस्कारसामर्थ्याद्भवतीत्यर्थः अन्यगोत्रोप्यन्यवर्णोपिसंस्कर्तुरेववर्णगोत्रेभजतइतिभावः ॥२४॥२५॥२६॥२७॥२८॥ इतिअनुशासनपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेएकोनपंचाशत्तमोध्यायः ॥४९॥ ॥छ॥ एवंयज्ञांगानांस्त्रीधनर्त्विगात्मनांशुद्धिमुक्त्वा यज्ञेदक्षिणात्वेनोपस्थितानांगवांमाहात्म्यंपृच्छति दर्शनेइति परपीडादर्शनेपरैः सहसंवासेचकीदृशःस्नेहआनृशंस्यंचकर्तव्यं गवांमाहात्म्यंचब्रूहीतिप्रश्नद्वयं ॥१॥

Digitized by Google